L. Daae.

Beskrivelse over Tønsberg
i Anledning af Tusindaarsfesten
1871.

THE LIBRARY OF CONGRESS
1800

Kort

Beskrivelse

over

Tønsberg

i Anledning af Tusindaarsfesten

den 23de Juni 1871.

Tønsberg.
Trykt hos T. N. Kildahl.

Skjønt Tønsberg er den ældste af vore nu bestaaende Byer, kjender dog Norges Historie en endnu ældre Handelsplads, og det i samme Egn. Denne var beliggende i Skiringssal, en Landstrækning mellem Sandefjord og den store Elv Laagen, der altsaa omtrent svarer til det nuværende Tjødling. En Gaard bærer her endnu Navnet Kaupang og synes saaledes at antyde den forsvundne Byes Sted. Lige i Nærheden laa Kongsgaarden Geirstad, hvor Halfdan Svartes ældre Halvbroder Olaf og dennes Søn Ragnvald boede, og her fandtes ogsaa rimeligvis hvor Tjødling Kirke nu staar, et anseligt og i vide Omkredse berømt Tempel. De mangfoldige Kjæmpehøie og de Spor, som endnu findes af en gammel Stensætning, vidne baade om Stedets fordums Hellighed og om en stærk Bebyggelse. Og selve Navnet Tjødling (Þjodalyng, ɔ: Folkelyngen, Folkeheden) peger paa de Dage, da Mennesker strømmede hid for at ofre til Guderne og for at afslutte Handel. Det er som bekjendt sandsynligt, at Ynglingekongerne paa Vestfold tillige havde hersket over et Rige i Sønderjylland, og i saa Fald har denne

Forbindelse sikkert ogsaa bidraget til at gjøre deres norske Hovedstad, om man vil tillade dette Udtryk, navnkundig og besøgt. Af Fremmede benævntes Handelsstedet ligesom Bygden, Skiringssal, og det forekommer under dette Navn i den Beskrivelse, som den engelske Konge Alfred modtog af Haalogalændingen Ottar mod Slutningen af niende Aarhundrede.

Men ved hin Tid var Byen i Skiringssal allerede ved at gaa tilgrunde og give Plads for sin Efterfølger Tunsberg. Dette Sted omtales nemlig allerede som Residens for Harald Haarfagers Morbroder og Statholder i Viken, Guttorm Sigurdson, og det gamle Kongesæde flyttedes samtidig eller kort efter fra Geirstad til Sæheim (Jarlsberg) i Tunsbergs umiddelbare Nærhed. Her er naturligvis ikke Tale om at angive noget Aarstal for et Byanlæg. Steder med bestemte Anlægsaar existere overhoved ikke i Norge førend efter Reformationen. Fredrikstad, Christiania, Kongsberg og Christianssand ere de første Byer i vort Fædreland, som kunne vide sin Alder paa Dagen, Tunsberg og dens nærmeste Søskende maa paa et vilkaarligt Skjøn vælge sig et Aar til sine Jubelfeste.

Det gamle Tunsbergs Beliggenhed var, som nu, ved Foden af et Bjerg, som siden fik Navn af Slotsbjerget paa den østre Side af Tønsbergfjordens indre Basin ligeoverfor Nø=

terø. Byen synes kun at have havt en eneste Hovedgade foruden Bryggerne, i Midten af denne Hovedgade var der et Torv med et Kors, desuden nogle Tvergader og Almenninger. Der er opbevaret os de middelalderlige Navne paa nogle gamle Gaarde, og disse minde om de endnu brugelige Navne i Bergen, fornemmelig paa Tyskebryggen; der forekommer f. Ex. Benævnelser som Bratten, Jonsgaarden, Smørsgaarden, Brødregaarden osv., og enkelte af disse Navne kjendtes endnu i Tønsberg i forrige Aarhundrede. Efterat Kristendommen var indført og Geistlighedens Magt befæstet, bleve Kirker og Klostre i Tønsberg, som andensteds, de prægtigste og mest fremtrædende Bygninger. Tønsberg udmærkede sig, mere end nogen anden norsk By udenfor Stiftsstæderne, ved sine mange Kirker og geistlige Stiftelser. Her fandtes saaledes St. Laurentii Kirke med tilhørende Hospital, St. Thomas Kirke, St. Mariæ Kirke, St. Petri, St. Stephans og St. Georgs Kirker; den sidste var af de saakaldte kongelige Kapeller (det vil sige Kirker, hvortil Norges Konge gjennem en særlig Indrømmelse fra den pavelige Kurie havde faaet Ret til at kalde Prester) og den havde ligesom Laurentii Kirke sit Hospital. I den sydlige Del af Byen laa derhos et Franciskanerkloster og et St. Olaf helliget Præmonstratenserkloster, begge med hver sin Kirke. Byen

havde ogsaa et eget Kapitel med regulære Kanniker.

Det fritstaaende Bjerg paa Nordsiden af Byen var kun tilgjengeligt ad en eneste Vei, der, uvist af hvilken Grund, benævntes Danakleiven. Tidlig maatte dette Sted indbyde til Bebyggelse, vi finde allerede i tolvte Aarhundrede her eu Kirke, St. Michaels, der først tilhørte Præmonstratenserne, men derpaa blev et kongeligt Kapel. Snart blev imidlertid Bjerget anvendt ogsaa til Fæstning. Baglerhøvdingen Reidar Sendemand havde, som bekjendt, sat sig fast her 1201, men maatte efter en haard Beleiring overgive sig til Kong Sverre i dennes sidste Levedage. Dengang fandtes her endnu kun et Par Kasteller af Træ, men senere befæstedes Bjerget efter de Tiders Forhold fuldstændigt og stærkt af Haakon den gamle. Han opførte det saakaldte Gautakastali og omgav det hele Bjerg med en Mur. Fra nu af var „Slottet" eller „Tunsberg-Hus" hyppig Kongernes Opholdssted, ligesom det blev Sædet for Fehirden eller Skatmesteren i et af Rigets Hovedoppebørselsdistrikter.

Af andre Punkter ved Byen har den nu saakaldte Møllehaug Krav paa at mindes, thi her holdtes Vestfolds Thing, Haugathinget. Gaarden Teie (Teigar) var Bispegaard, og i Katholicismens sidste Dage traf en af Oslos Biskoper, den gamle Anders Mus, tvungen

til at nedlægge Krumstaven ved Hans Mules Chikaner, sig tilbage til denne Gaard. Ogsaa Ramberg paa Nøterø (fordum Hrafnaberg) kan her nævnes som Stedet for nogle af Kong Sverres Kampe med Kuvlungerne.

Hvormange Indbyggere Tønsberg har havt i denne sin ældre Tid kan neppe nok være Gjenstand for Gjetning, endsige for nogen paalidelig Angivelse. Ingen norsk By var folkerig i Middelalderen. Selv den største Bergen, kan, naar man ser hen til, hvor lidet en Del deraf dengang var bebygget, kun have talt ganske faa Tusinder. Beretninger, som den bekjendte om de attenhundrede Borgere i Hamar, ere den rene Fabel. Og et givet bebygget Areal maa i hine Dage have svaret til et mindre Indbyggerantal end nu, thi man byggede dengang i Byerne omtrent som paa Landet flere Smaahuse, Stabure osv. i Afstand fra hinanden. Kun saameget er sikkert, at Tønsberg har været af de største Byer i Norge. Dette fremgaar af mange Grunde og blandt andet ogsaa deraf, at Staden var en af de saakaldte villae forenses, der havde særegen Lagmand. Den Omhu, som Haakon den gamle viste Byen, ved at lade det smale Farvand „Piren" (Skeljasteinssund) gjøre farbart for Langskibe, tyder ogsaa paa Handel og Rørelse. En anonym Forfatter, uvist om en Dansk eller en Nord-

mand, har i et latinsk Skrift fra Kong Sverres Tid, der fortæller „om de Danskes Reise til det hellige Land", hvor han angiver sig at være særdeles godt kjendt i Tønsberg, leveret en kort Skildring af Byen. Det heder her bl. a.: „Der er stor Rigdom paa Fisk, men Mangel paa godt Drikkevand. Der er folksomt om Sommeren paa Grund af den Mængde Skibe, som komme sammen fra alle Lande. Her ere brave Folk af begge Kjøn, som udmærke sig ved Gavmildhed og gjerne give Almisse, men Drukkenskaben er stor, fremkalder ofte Slagsmaal og stundom Blodsudgydelse."

Tønsbergs Navn er knyttet til en stor Mængde af vor Middelalders historiske Begivenheder og bekjendte Personer. Allerede i Stedets ældste Dage nævnes Kongesønnen Bjørn Farmand som den, der herfra drev Handel. I Gretters Saga forekommer Scener fra Tønsberg. Under Kampen mellem Haakon Herdebreds og Magnus Erlingsøns Partier vare Tønsbergs Bymænd ivrige Venner af den førstnævnte Konge og hans Jarl Sigurd af Reyr, men kort efter Haakons Fald finde vi dem ligesaa bestemt paa den modsatte Side. Orm Kongsbroder havde under Magnus Erlingson hyppig sit Ophold i Byen, og Tønsbergerne kjæmpede paa Magnus's Side i det første af de to Slag paa Re (Ramnæs), halvanden Mil fra Byen, da Sigurd Jarl faldt

(1163). Det heder udtrykkelig, at Erling Skakke havde taget med sig alle Tønsbergs fastboende Mænd, ja endog de tilreisende fremmede Kjøbmænd paa tolv Mand nær, der bleve tilbage for at passe Byen. Under Kong Sverre forekommer ogsaa Byen jevnligen. Kampen med Kuvlungerne have vi allerede nævnt. Sverres virkelige eller foregivne Halvbroder Erik havde under sin korte Jarlevirksomhed Residens her, hvor han, som bekjendt, blev pludselig syg, gav sig i Kloster og døde efter faa Dages Forløb. Samme Aar, som Erik Jarl døde (1190), havde det nu kuede Kuvlungerparti nnder Bisp Nikolas's Svoger, Simon Kaaresson, gjort et Forsøg paa at vække et nyt Oprør, (det første Varbelgerparti) under et fra Danmark ophentet Barn, Vikar, som Kongsemne. Med sexten Skibe kom de til Viken og Agder for at herje Landet, men Tønsbergs Borgere rustede en Flaade, overvandt Varbelgerne ved Bristein paa Foldens østlige Side, og dræbte baade Vikar og Simon. Ti Aar senere nævnes imidlertid Tønsbergerne som Sverres Fiender og deltage med Vikens og Romerikes Bønder i det Opløb, som Kongen beseirede ved Oslo Aar 1200. Aaret efter have vi Reidar Sendemands omtalte Beleiring. I Juni 1204 finde vi endog Danmarks mægtige Konge, Valdemar Seir, i Tønsberg. Han indfandt sig der med ikke mindre

end trehundrede Skibe, og hans Hensigt var efter Aftale med Biskop Nikolas at sætte Baglerkongen Erling Steinvegg paa Norges Throne for selv at vinde Indflydelse over Riget. Erling bar nu Jernbyrd, toges til Konge paa Haugathing og fik fem og tredive Skibe til Foræring af Dankongen, inden denne igjen seilede bort.

Tønsberg nød, som berørt, i flere Henseender godt af Haakon den Gamles landsfaderlige Omhu og var længe et yndet Opholdsted for Hoffet. I 1277 afsluttedes her under Magnus Lagabøters Regjering det bekjendte Konkordat, hvorved Kirkens og Statens Rettigheder fastsattes paa en for den første saa fordelagtig Maade. Men derimod beror dette paa en fuldstændig Misforstaaelse at den bekjendte Alf Erlingsøn, der under Norges Krig med Danmark i Slutningen af det trettende Aarhundrede igjen bragte gamle Dages Vikingetog i Erindring, skulde have været „Greve af Tønsberg", havt sin Residens her osv. Som bekjendt er denne Vildfarelse ligesom saa mangfoldige andre bragt i Kurs blandt det store Publikum igjennem Ingemanns Romaner, hvor i den Anledning endog en liden Scene er henlagt til Tønsberg. Alf Erlingsøn — feilagtig kaldet „Mindre-Alf", en Fordreielse af „Milder Hr. Alf" (piae memoriae) et Tilnavn der gaves ham efter hans Død i

Anleding af hans sørgelige Endeligt — var derimod Herre til Thornberg paa Ringerike (nu Tanberg, hvor der fabuleres om en Kong Tane), og dette er først siden Absalon Pederssøns og Arild Huitfelds Dage blevet forvansket til Tønsberg.

Haakon Magnussøn den ældre, Norges sidste Konge af Sverres Mandsstamme, døde rimeligvis paa Tunsberghus den 8de Mai 1319. Hans Eftermand, Dattersønnen Magnus Smek, og dennes Dronning Blanche (Blans) af Namur, opholdt sig, naar de besøgte Norge, jevnligen her. Fornemmelig var dette Tilfældet med Dronning Blanche, som i flere Aar residerede paa Slottet i Tunsberg. Hun var i end høiere Grad, end hendes Mand, hadet af de svenske Aristokrater, hvis ærerørige, men vistnok i det Væsentlige ugrundede, Bagvaskelser lige til vor Tid have besudlet begge disse Ægtefolks Navne. Dette var Grunden til, at hun tilsidst forlod Sverige og tog stadigt Ophold i Norge, hvor hun fra Tunsberghus styrede Mandens Besiddelser. Paa dette Slot og ikke som det før har været antaget i Kjøbenhavn ved Svigerdatteren, den berømte Margrethes, Bryllup) døde ogsaa Blanche 1363.

Tønsberg havde henhørt til de Besiddelser i Norge, som Magnus Smek beholdt, efterat han havde nedlagt Regjeringen, og det var

som Bestyrerinde af disse, at Dronning Blanche residerede paa Tunsberghus. Efter Magnus's Død kom disse Landskaber atter umiddelbart under Kronen, og Kong Haakon Magnussøn den yngre opholdt sig herefter ofte i Tønsberg der for ham, der stod i stadige Forbindelser med Danmark og havde faaet sin umyndige Søn valgt til dansk Konge, havde en særdeles bekvem Beliggenhed. Man har flere Breve af Haakon udstedte fra Tønsberg, end fra noget andet Sted, saa at Byen i en Aarrække synes at have været hans egentlige Hjem. Dette foranledigede ogsaa, at Oslos Biskop fulgte efter, og Bispegaarden Teige blev nu indrettet til stadigere Beboelse, fik en ny „Sommerhal" osv.

Men den Glands, som saaledes Hoffets Ophold kom til at kaste over Tønsberg, blev kun kort, da den for bestandig ophørte ved Haakons Død 1380 og Residensens derpaa følgende Flytning til Danmark. Af en større Varighed blev desværre de uheldige Handelsforhold, der her, som andetsteds, gjorde sig gjældende i Norges Byer og snart bragte næsten alle Fordele over i Tydskernes Hænder paa den indfødte Borgerstands Bekostning.

Medens det i Bergen var Lübeck, var det i det søndenfjeldske Norge to andre med Lübeck nær forbundne Hansestæder Rostock og Wismar, fornemmelig dog den første, som forstod at tilrive sig

Handelen. Dette Forhold, der som bekjendt allerede opkom i det trettende Aarhundrede, udvikledes mere og mere i det følgende Seculum. I Laurentii-Kirken i Tønsberg fandt 1372 Forhandlinger Sted mellem Kongen og Hanseaternes Udsendinge, og disse holdt med det samme et Møde i sine egne Anliggender, saa man kan sige, at der ogsaa har været holdt Hansedag i Tønsberg. Efterhaanden blev Rostockernes Magt større og størrr i Oslo og Tønsberg. Ligesom i Bergen var det ei alene tydske Kjøbmænd men ogsaa tydske Haandværkere, som fortrængte Landets Indfødte. Haandværkerne, som med et fælles Navn kaldtes „Skomagere," fordi de fleste hørte til denne Profession, dannede et fast og stærkt Samfund med Gilde og Gildehus, i Oslo kaldet myklagardr, i Tønsberg sutaragardr, og fik snart det Privilegium paa direkte at indkjøbe Huder, Bark osv. af Bønderne. Sin største Høide naaede Rostockernes Magt i Oslo og Tønsberg — disse Byer nævnes i disse Forhold bestandig sammen — imidlertid først under Christofer af Bayerns Regjering. Denne Unionskonge laa just i Oktober 1447 med sin Flaade i den holstenske Havn Heilighafen og var høist forbitret paa Lübeckerne, som af Mistænksomhed havde negtet ham Tilladelse til at holde et Møde med nogle nordtydske Fyrster i deres By. Han henvendte sig til Wismar

med Anmodning om at faa holde sin Kongres der, men fik ogsaa her Afslag. Da tilbød Rostockerne med stor Forekommenhed at aabne sin By for Kongen og Fyrsterne. Christofer fik ikke Anledning til at gjøre Brug af deres Tilbud, men Rostockerne mente dog at have erhvervet et Krav paa hans Taknemmelighed. De forlangte derfor strax en Udvidelse af sine Handelsprivilegier i det sydlige Norge, og Kongen troede ei at kunne sige Nei. Han stadfæstede da ikke blot deres gamle Friheder og lovede at de fremfor nogen anden Stad skulde nyde Gunst og Fremme i Oslo, Tønsberg og Viken, men tilstod dem desuden ogsaa flere helt nye og aldeles overordentlige Rettigheder. De fik Lov at drive Handel med fremmede Kjøbmænd, som kom til hine norske Byer, eller, som det hedte i Tidens Sprog, til „at sælge og kjøbe Gjest med Gjest", de fik Lov til at blive liggende i Vinterleie, og føre egen Husholdning, ja Borgerne fik endog Befaling til at udleie sine Huse til Rostockerne, naar disse forlangte det. Det tillodes dem at handle direkte med Bønderne og endelig ei blot at drive Handel i det Store, men ogsaa at „sælge efter Alnemaal og i Lispundsvis". Saaledes kuldkastedes ved dette Kong Christofers Privilegium de Skranker aldeles, som endnu nogenledes havde betrygget den indfødte Borgerstand mod fuldstændig Fortrængsel og

Udsugelse. At Handelen „Gjest med Gjest" havde været forbudt, havde naturligvis sin Grund deri, at Varerne derved maatte fordyres for Byens Folk, samt at de fremmede Kjøbmænd maatte antages at være komne for at handle med disse, ikke for at ombytte sine Varer indbyrdes. Og naar man hidtil havde negtet de Fremmede Vinterleiet og indskrænket deres Handelsret til Sommeren (fra Korsmesse om Vaaren til Korsmesse om Høsten) var det, fordi man paa den Maade vilde afværge, at de tydske Kjøbmænd skulde blive bofaste, ligesom „Skomagerne" vare blevne det. Naar saa dertil Tydskerne fik Lov til at handle med Bonden, altsaa til at indkjøbe hans og udhøkre sine egne Varer i det Smaa, blev der snart ei andet tilbage for Borgerne end at blive de fremmede Gjesters Verter. Og endelig maa vi erindre, at Hansestædernes Kjøbmænd aldrig nogensinde, trods sit stadige Ophold i Norge, lærte at anse dette Land for et Hjem, i hvis Interesser de tilsidst kunde gaa op. Dette stræbte netop Principalerne hjemme i Tydskland med stor Iver og Engstelighed at forebygge. Deres Agenter i Norge og overhovedet overalt i Udlandet var det som bekjendt altid strengt forbudt at indgaa Ægteskab, og efter nogen Tids Forløb kaldtes „Pebersvendene" gjerne tilbage og afløstes af andre.

Det er overflødigt at udvikle, hvor lam-

mende saadanne Forholde maatte virke. Christofers Priviligier bleve vel ikke ligefrem og godvillig anerkjendte af hans Eftermænd, de første Oldenborgere, men de bleve dog faktisk bestaaende i over et halvt Aarhundrede. Fornemmelig viste Christiern den første i denne Sag en utaalelig og uværdig Svaghed. Han udstedte nemlig „Brev mod Brev," som man dengang kaldte det, det vil sige Rostockerne fik sine Privilegier bekræftede, Borgerne i Norge fik Kongebrev paa, at disse skulde være hævede! Først Christiern den anden fik under sit norske Statholderskab Uvæsenet i nogen Grad formindsket. Det maa dog bemærkes, at i de senere Breve om disse Tyskernes Privilegier forekommer undertiden Oslos Navn alene, uden at Tønsberg udtrykkelig omtales, men ikke desto mindre er der al Grund til at tro, at de to Byer i disse Forhold i det væsentlige have delt Skjæbne.

De Uroligheder, der fandt Sted i Norge lige i Begyndelsen af det sextende Aarhundrede, kom til at udøve Indflydelse ogsaa paa Tønsberg, thi de medførte, at Haakon den Gamles Borg paa Slotsbjerget blev ødelagt. Ridderen Hr. Knut Alfssøn, af hvem en senere Tid har forsøgt at gjøre en norsk Patriot, men som i Virkeligheden var intetsomhelst andet end et Redskab for nogle misfornøiede Aristokrater i sin Families Hjem-

land, Sverige, gjorde i 1502 fra Sverige af og med svenske Tropper et Indfald i Norge. Han erobrede først Akershus og derpaa Tunsberghus. Her vare hans Stridskræfter imidlertid blevne forøgede, idet Almuen i Sande Skibrede (mellem Drammen og Holmestrand) havde sluttet sig til ham. Befalingsmanden paa Tunsberghus, Mattis Olsen, blev slagen og dræbt, og Bønderne fra Sande røvede hans Gods og Sølvpenge. En gammel Optegnelse (af Jørgen Claussøn, der 1539 blev Tønsbergs Lagmand og altsaa er et saagodtsom samtidigt og derfor paalideligt Vidne) tilføier, at "Tunsberghus blev forstyrret af de Svenske og Byen plyndret."*) Den faldne Mattis Olsens Hustru (saavidt vides Olive Krabbe) blev senere gift med Ridderen og Rigsraaden Hr. Knut Knudssøn Baat til Morland i Bahuslen, den samme, som Christian den anden siden lod henrette. Hr. Knut Knutssøn indstevnede i 1512 Bønderne i Sande Skibrede, "som var med at røve og brænde Norges Krones Slot Tønsberg" og tiltalte dem for "de Sølvpenge og andet Gods, de havde ranet fra hans Hustrus daværende Husbonde, Mattis Olsen", men Retten afviste dennegang

*) De Suhmske Samlinger til den danske Historie, 2, 2, 188. Lagmanden feiler imidlertid ved at henføre Begivenheden til 1503.

Sagen, da Hr. Knut ei kunde være rette Eftermaalsmand, "saasom efter Loven ingen maa have høiere Eftermaalsmand, end han selv er". Da det saaledes er givet, at Slottet ødelagdes 1502, uden at man kjender noget til, at det senere gjenopførtes, maa det bero paa en Feiltagelse, naar Peder Claussøn i sin Norges Beskrivelse fortæller om, at det "blev i K. Christiern Hanssøns Feide nedskudt og ødelagt, den Tid, han kom til Norrig 1532".**)

Med Tønsbergs Handel var det, skjønt Hanseaternes Trafik efterhaanden ophørte, saagodtsom forbi; dets militære Betydning var forsvunden og snart skulde Reformationen berøve Byen ogsaa dens geistlige. Dens Klostre, Kapitlet og de fleste af dens Kirker vare nemlig ved denne Revolution allerede dødsdømte. Men Tønsbergs Klostre og øvrige Kirkebygninger kom ikke til at nedbrydes som Bergens, eller til som Hamars Domkirke, at overlades Tidens langsomme Ødelæggelse. Her indtraf nemlig 1536 paa St.

**) Naar Forf. her har kunnet meddele mere om Tønsberghuses Ødelæggelse, end man hidtil har vidst (se fornemmelig Allens "De tre nord. Rigers Historie, 1, 265), da skylder han at oplyse, at han her har benyttet en Optegnelse af afdøde Provst Faye i et af denne paabegyndt Udkast til Sandes Prestehistorie. Desværre har Faye ikke angivet sin Kilde.

Peders Aften (21de Febr.) en voldsom Ildebrand, som lagde hele Byen i Aske. St. Mariæ og St. Laurentii Kirker reddedes dog saavidt, at de kunde blive staaende indtil vore Dage.

Branden synes at have bragt Byens Befolkning Fortvivlelsen nær. De tænkte nemlig nu paa ganske at forlade den og søge sig andre Boliger, ja de maa endog tildels have sat denne Plan iværk. Thi ved et Kongebrev befalede Christian den tredie dem, "som boede i Tønsberg, at drage did igjen og bygge og forbedre den, thi Kongen havde naadigst undt dem sex Aars Skattefrihed."

Byen vedblev altsaa at bestaa, men dens Forfatning var kjendelig mislig. Tønsberg blev nu en af Landets allerringeste Stæder. Ved den i 1596 paabudne saakaldte Frøkenskat eller Prinsessestyr, der skulde udredes i Anledning af Prinsesse Augustas (Fredrik den andens Datters) Giftermaal med Hertug Johan Adolf af Holsteen-Gottorp, paalagdes Tønsberg kun 25 Daler, hvilket var Femteparten af, hvad Oslo, Fjerdeparten af, hvad Trondhjem og Tredieparten af, hvad Fredrikstad maatte udrede. Landets samtlige Kjøbstæder var dengang kun ti i Tallet.***)

***) Oslo, Stavanger, Bergen, Throndhjem, Tønsberg, Skien, Fredriksstad samt de tre Byer i

Man søgte at ophjælpe Tønsberg ved, at man gav Stedet forbedrede Privilegier. Fredrik den anden indrømmede 1552 Byen et Handelsdistrikt, der omfattede en Kyststrækning af nogle og tredive Mile, nemlig ligefra Dramselven til Sireaaen; dog havde vel ogsaa Oslo Ret til at handle her, og det lille Skien var beliggende midtveis i Tønsbergs Handelsdistrikt. Men disse Privilegier nyttede ikke. Paa denne Tid kom der vistnok et nyt Liv i det søndenfjeldske Norges Handel ved den fordelagtige Trælasthandel, som ved 1600-Tallet ret begyndte at florere. Men Tønsberg ligger ikke ved noget Hovedvasdrag. Dets Trælasthandel kom derfor ei til at blive synderlig betydelig. Derimod fremstod i dets Nærhed en Mængde mindre, for Trælastudskibningen bekvemt beliggende Handelspladse, som rev dets Næring til sig. Adskillige af disse ere siden forsvundne, nogle, som Holmestrand, og de nu med Bragernæs forenede Strømsø og Tangen, bestaa fremdeles og en, Laurvig, har overfløiet sin Moderstad.

Kort efter Suverinitetens Indførelse blev der saaledes, og denne Gang fra Regjeringens Side, Tale om at nedlægge Tønsberg

Bahuslen: Uddevalla (Oddevald), Marstrand og Kongelf, hvilke dengang endnu vare norske.

som Kjøbstad og flytte den til Udløbet af Laagen. Det heder i Kongebrev til Statholder Gyldenløve af 25de Marts 1666: "Eftersom Tønsbergs Byes Handel formedelst Skovenes Udhuggelse og de mange omliggende Udhavners Bevaaning af Borgere ganske aftager, saa at samme By næsten skal være øde, da efterdi der ved Laurvigen skal befindes et Sted og en Havn, kaldet Hølen, som formedelst adskillige derved forekommende Bekvemmeligheder til en Kjøbstads og Handels Fundering og Brug meget konsiderabelt være skal, er vor naadige Villie og Befaling at Du efter derom gjorte udførlige Information med Flid overveier og derpaa den bedste Anordning gjør og udi Værk stiller, hvorledes Tønsbergs Byes Priviligier kunde betages og ophæves, og Indbyggerne sammesteds disvoneres og være tilholdne til bemeldte Hølen ved Laurvigen at flytte osv." Denne Befaling var fremkaldt ved en Forestilling af Statholder Gyldenløve selv, der havde erklæret, at i Tønsberg "det ene Hus falder paa det andet." Men den maa siden være gaaet i Forglemmelse, thi der vides ikke at være skeet Noget for at bringe den i Udførelse.

Midt i denne sin Afmagt havde dog Tønsberg omkring Enevoldsmagtens Indførelsestid en rig, mægtig og anseelig Borger i sin Midte. Det er dens mest bekjendte

Patricier, det er Tønsbergs Bernt Anker, Anders Madsen.

Anders Madsen var født 1609 i Haderslev i Sønderjylland, en By, der ligesom Nabobyen Flensberg har været utallige til Norge indflyttede Handelsmænds Hjemstavn. Han gik først i Latinskolen i sin Fødeby, men kunde allerede 14 Aar gammel, tjene som Grev Rantzaus Ridefoged, og kom 17 Aar gammel op til Norge og i Tjeneste hos Gunde Lange, Befalingsmand over Tønsbergs Len. Nogle Aar efter blev han Borger, snart ogsaa Borgermester i Tønsberg. Han begyndte med to tomme Hænder, men forstod at samle sig Penge ved Trælasthandel og Skibsfart. "Han havde mange Mile omkring Tønsberg her og der sine Kontorer og Kramboder, hvorfra han lod udsælge de Varer, som hjembragtes af hans Skibe fra Holland, England, Frankrige og Spanien." Da han tillige var Eier af de fleste og bedste Gaarde og Skove omkring Tønsberg og saaledes i en Fart kunde tillade sine Skibe, gik der vidt og bredt det Sagn, at Fanden om Natten kjørte Bord til Anders Madsen. I Svenskekrigene under Christian den fjerde og Fredrik den tredie havde han Anledning til at vise Kronen Tjenester og fik rigelig Belønning i Form af Skattefrihed og Privilegier. Men efter Suverenitetens Indførelse

kom ret egentlig de borgeligfødte Rigmænds kronede Dage. Nu blev Anders Madsen kongelig Kommissarius og Assessor i Overhofretten, opnaaede en høi Stjerne hos Statholder Gyldenløve og tør ansees som en af de indflydelsesrigeste Mænd i Norge paa den Tid. Han blev 1670 syg i Skien og døde rimeligvis der, men begroves i Tønsberg, hvorhen Bisköp Rosing begav sig for at holde hans Ligprædiken, der er trykt i Christiania i Kvart. Hans Hustru var en Tønsbergerinde, Karen Olufsdatter af Familien Stranger. Hun overlevede Manden til 1698, og hos hende boede Christian den femte ved sit Besøg i Tønsberg 1685. Han indlogeredes paa en gammel Sal, hvor før ham Christian fjerde (1598), og senere Fredrik den fjerde (1704), Christian den sjette (1733), Fredrik den femte (1749) have boet, ja hvor endog Carl Johan har været tilstede. Anders Madsens Efterkommere antog efter Fødestedet Navnet Tønsberg, de kom i høie Embeder og opnaaede Rangadel, men nu er denne Familie forlængst aldeles uddød.

Den danske Regjerings bekjendte Forkjærlighed for Christianssand ledede den til at begunstige denne By paa andre Kjøbstæders Bekostning. Om end langtfra i samme Grad, som Stavanger og Arendal, kom ogsaa Tønsberg til at lide herunder, idet Stadens Handelsdistrikt formindskedes med en meget anseelig Srækning. En yderligere Indskrænkning af dette Distrikt fandt Sted, da Laurvigs Grevskab i 1671 blev oprettet, thi nu ophøiedes Laurvig, der hidtil havde været Ladested under Tønsberg, til en fri Kjøbstad med særegen Magistrat. Strømsøs Borgere havde allerede siden 1653 havt Borgerskab til Christiania istedetfor som før til Tønsberg.

Under 26de November 1673 oprettede Christian den femte et nyt Grevskab i Norge for sin dengang mest indflydelsesrige Minister Peder Griffenfeld. Det var den gamle Kongsgaard Sæm, (Jarlsberg) nu en Tid Griffenfeld kaldet, som skulde udgjøre det nye Grevskabs Hovedgaard. Ved Siden heraf fik Griffenfjeld tillige Overøvrighedsrettighederne i det forrige Tønsberg Len, idet han, som det hedder i Diplomet, blev "Tonsbergae Praefectus & Gubernator", og altsaa kom til

at lade Amtmandskabet der udføre ved en Fuldmægtig paa sine Vegne og for sin Regning, men først under 1ste Marts 1675 henlagdes selve Tønsbergs By under hans Overbestyrelse.*) Griffenfeld kom ikke til Norge, førend han betraadte det som Statsfange, og fik saaledes ikke nogensinde sit Grevskab og dets Hovedstad at se. Ikkedestomindre er det blevet paastaaet, at han omgikkes med Planer til at skjænke Tønsberg By en Institution, som, ifald hans Tanke var bleven til Virkelighed, skulde være bleven den eneste i sit Slags i hele Norge. Provst Jens Müller, Forfatter af en i 1750 udkommen Beskrivelse over Tønsberg, fortæller nemlig følgende: "Jeg har ladet mig sige af en, i sin Tid her høifornemme og lærd Mand, at Griffenfjeld havde ei alene Tønsberg By i Forlening, men at han iblandt andre store Tanker, som han omgikkes med, havde og denne, at han vilde anlægge et Gymnasium her i Tønsberg, saasom han meget elskede Staden." Tønsberg besad allerede forlængst, som vi senere skulle høre, en latinsk Skole, og det er i og for sig ei usandsynligt, at Griffenfjeld, selv en usædvanlig lærd Mand og Velynder af Universitetet og Skolerne, kan have ønsket i sit norske Grevskab at fornye det Gymnasium for Norge, som Christian den fjerde i 1636 havde oprettet i Oslo, men som senere formedelst Statens Pengenød og efter Afstaaelsen af Bohuslen, hvor en stor Del af dets Præbender vare beliggende, var gaaet

*) Byen henhørte dog ikke til Grevskabet, efter at dette under Navn af Jarlsberg var kommet i Wedlernes Besiddelse.

tilgrunde. Tænkeligt kunde det ogsaa være, at Tilværelsen af en saadan Stiftelse i Tønsberg i nogen Grad vilde have kunnet bidrage til at fremskynde Oprettelsen af et norsk Universitet, dengang da Ønsket om et saadant hundrede Aar efter den store Mands Fald var blevet levende og almindeligt i vort Fædreland.

Fra den skaanske Krigs Tid har man nogle statitiske Data, hvoraf man omtrent kan slutte sig til Tønsbergs Folkemængde og Hjælpekilder. I 1675 angaves (i Anledning af den til Krigen udskrevne Familie-Landehjælp) Husholdningerne i Tønsberg og Holmestrand tilsammen at udgjøre 91 "foruden 62 forarmede, som intet har, samt fattige Seilingsfolk og Vedhuggere." Begge Byer tilsammen kunne altsaa ei have havt stort mere end 700 Indbyggere. I Skatteregnskaberne fra 1676 ere kun 5 Familier opførte i 1ste Klasse, 11 i 2den, 30 i 3die, 37 i 4de; Resten vare Fattige. I 1692 udkom et Reskript, der noksom viser Byens Afmagt. Der tillodes nemlig Almuen i Omegnen "at sælge sin Trælast til andre end Tønsbergs Borgere efterdi Borgerskabet ikke er i den Stand, at det kan kjøbe samme." I 1699 blev ogsaa Tønsbergs ældgamle Lagthing forflyttet til Moss.

Fra 1722 har man en Skildring af Byens Vilkaar*), forfattet af Christianias Stiftamtmand, Konferentsraad Wilhelm de Tonsberg, en Sønnesøn af den ovenfor omtalte Anders Madsen. Den kaster saameget Lys over Tilstanden, at den fortjener at indtages. "Tønsberg er vel uden Kontestation en af de

*) Hidtil utrykt; findes i Rigsarchivet.

ældste Byer udi Norge og har altid (!) vaaren de gamle norske Kongers Residens, sammesteds har vaaren et Slot, hvoraf faa Rudera er at se, og siges forvist, at udi denne By har vaaren syv Kirker, mens hvorledes de ere blevne ruinerede, kan jeg ei forklare, saasom der nu ei mere Kirker sammesteds befindes end trende, nemlig nordre og søndre Kirke, mens det veed jeg, at af en stor og berømmelig By er der bleven en meget liden og ligger mest udi Agoni, er ganske ringe og slet. Husene af Tømmerbygning og saa at sige staa de fast af Ælde og nikker imod hinanden. Borgerskabet er hel ringe, saa at der ikke findes over 5 a 6 Mand, som er at reflektere paa, der haver nogen tilstrækkelig Handling. Deres Negoce bestaar af slet hollandsk og engelsk Trælast, Bjelker, Juffers o. desl., en ringe Del Granbord og saakaldet jydsk Last, smaa Bjelker, Spærer og Lægter, hvorimod fra England og Holland føres ganske faa Kornvarer og Specerier efter denne forarmede Byes Tilstand, saasom den største Part ere Arbeidsfolk, Dagløonnere og Fiskere samt en stor Del forarmede Enker, som lever af Guds Naade, de Fattiges Penge og af deres Næstes Barmhjertighed. Fra Danmark fører de seilende Borgere Kornvarer o. desl. som de afsætte mod Last som den fra Landet tilføres samt endel Fiskevarer, som smaa Fartøier fra Bergen, Stavanger og Egersund derhen bringer. Byen svækkes ogsaa ved de i Jarlsberg Grevskab paa Land og Strand boende Folk, som underhaanden bruger, mod al Billighed og Politi, Handel og Næring, hvilket ei afværges uden allernaadigste Forbud.

Ladepladserne udi Tønsbergs Tolderi ere Ulvigsbouen, Sander ved Langø, Klostadbouen, Barshoug samt Melsomvigen, hvor ganske faa ere, som ere Borgere, men den største Del uden Borgerskab driver dog til Byens største Præjudice Handel og Kjøbmandskab. Under Tønsbergs By sorterer Holmestrand*), hvor en Del Borgere og Strandsiddere ere, Deres Negoce bestaar i Trælast, som de sig af Bønderne tilforhandler og til fremmede Steder med egne og fremmede Skibe udfører og har ellers ligesaadan Handling som Tønsberg By. Under Holmestrands Toldsted sorterer fire Ladesteder, nemlig Sandesogns Bugt, Løvesund, Frebersvig og Aasgaardstrand. Tønsbergs Revenuer bestaar af intet andet, end Byens ringe Mark, hvor en Del af Indvaanerne fra formaals Tider haver ladet med stor Bekostning oprydde nogle Stykker Korn- og England, som de aarlig svarer Skat af til Betjentenes Løns Hjelp. Videre Revenuer har Byen ei undtagen den aarlige Byskat, der skulde være 229 Rdlr., som dog ei paa nogle Aar har kunnet tilfulde indkomme, siden Holmestrand Anno 1716 af ulykkelig Ildebrand blev for den største Del lagt i Aske og en Del af de bedste Indbyggere ere døde og aflyttede, hvorover enhver af Betjentene (Embedsmændene) ei har kunnet fra bemeldte Tid og hidindtil naa deres Løn tilfulde."

Ved den Reform af det lærde Skolevæsen, som fandt Sted 1739 og 1770, mistede

*) Holmestrand kan fra 1744 af betragtes som selvstændigt Handelssted og fik 1752 sine nærmere bestemte Kjøbstadsprivilegier.

Tønsberg sin gamle Latinskole, som idetmindste havde bestaaet ligesiden Reformationen, ja til hvis Tilværelse endnu findes Spor i en endnu ældre Tid. Christian den sjette inddrog nemlig nu en stor Del af de mindre Latinskoler, i Norge saaledes Skolerne i Frederikshald, Frederiksstad, Tønsberg, Skien, Stavanger og Kongsberg, saaat der lige til 1786, da der atter oprettedes en Latinskole paa Kongsberg ei fandtes flere lærde Skoler i Riget end de fire Kathedralskoler. Den Tønsbergske Skole havde i 1551 af Christian den tredie faaet overladt det forrige Minoriterklosters Tomt samt en samme tilhørende Have og en Ø (Munke-Lykken og Munke-Aarø). Dimission direkte til Universitetet fandt sjelden og aldrig Sted fra denne Skole, og de af Disciplene, som fortsatte sin Skolegang videre, overgik gjerne til Christiania Skole ofte ogsaa til større Latinskoler i Danmark. De fleste Elever i denne og lignende Skoler naaede ikke frem til at blive Studenter og lærte kun at læse og skrive samt dertil Religion og dertil i Regelen en Smule Latin. Rektoren havde kun sjelden en Medlærer, og hans Indtægter vare yderst smaa. Efter 1740 forandredes Skolen til en saakaldet Christendoms Skole, og „Rektoren" blev tillige Chordegn. Omtrent ved Begyndelsen af dette Aarhundrede var der i Tønsberg et Skolelærer-Seminarium, det første i sit Slags i Norge, hvilket imidlertid efter kort Tids Bestaaen blev nedlagt. En Seminarist herfra var Hans Allum, senere Klokker i Skouger, Forfatter af en stor Mængde kuriøse Smaaskrifter i bunden og ubunden Stil om de forskjelligste Gjenstande.

Hvor der er Tale om Tønsbergs geistlige og literære Historie, maa ei glemmes, at der intetsteds i Norge findes saamange Spor af den Reaktion i katholsk Retning, der i Slutningen af sextende og Begyndelsen af syttende Aarhundrede gjorde sig gjeldende, som netop i Tønsberg, idet nemlig et usædvanligt Antal af vore Apostater have havt hjemme her. Almindeligvis anføres, at den mærkeligste af alle norske Convertiter, Jesuiten Dr. Laurids Nilssøn (Pater Laurentius, „Klosterlasse") er født i Tønsberg Denne Angivelse synes dog ikke at være bevist eller bevislig*), men derimod vare tre af de sex Præster, som overbevistes om hemmelig Papisme ved Herredagen i Skien 1613, Sønner af den tønsbergske Provst Rasmus Hjort og i de følgende Aar forekommer den ene Gang efter den anden i Tønsberg de saakaldte Actiones Jesuiticae, hvorved snart Studenterne, hjemkomne fra Braunsberg i Preussen eller fra andre jesuitiske Skoler i Udlandet, snart ogsaa Geistlige tiltaltes og forhørtes som mistænkte for hemmelig Katholicisme. Fornemmelig forekomme saadanne „Aktioner" i Biskop Nils Simensen Glostrups Tid (1617—39).

I det attende Aarhundrede blev Tønsberg og Omegn ikke uberørt af Datidens pietistiske

*) Herpaa har en yngre Historieforsker, Kand. mag. A. E. Eriksen, gjort Forf. opmærksom. Hr. Eriksen er af flere Grunde kommen til den ret interessante Slutning, at Klosterlasse maa have været en Broder af den bekjendte Oslobisp Mag. Jens Nilssøn, hvis Reisedagbøger sprede Lys over mangt og meget, og hvis Indsigt i det gamle norske Sprog paa den Tid var en Sjeldenhed.

og hernnhutiske Bevægelse. I denne Henseende maa fornemmelig Presten Henrik Gerner, en Sønnesøn af den fra Krigen i Sjelland under Frederik III og Carl Gustav bekjendte Præst (senere Biskop i Viborg) af samme Navn. Den yngre Henrik Gerner, er dansk Præstesøn, kom 1729 til Tønsberg som Personelkapellan hos sin Farbroder Mag. Thomas Gerner og blev 1732 Sognepræst i Vaale. I Forbindelse med Chr. Langemach Let (siden Professor og Præst i Kjøbenhavn), og den herskesyge og hovmodige Ole Tidemand (senere Biskop i Bergen og omsider i Christianssand) fremkaldte han adskilligt Røre, men blev siden kaldet til Stiftsprovst i Kjøbenhavn. Her gik han formelig over til Hernnhutismen, forlod Landet og drog til Tydskland. Paa sine gamle Dage vendte han tilbage til Tønsberg og døde der 1786.

Byens Velstand og Folkemængde, der nu i Aarhundreder havde været ringe, begyndte fra Midten af det attende Aarhundrede atter, om end langsomt, at gaa fremad. Ved 1750, da Provst Müller skrev sin lille Bog om Tønsberg, ansloges Folkemængden til 1200 eller 1300, i 1769 var den 1281, i 1801, 1543. Et Vidnesbyrd om noget tiltagende Rørelse turde det være, at Søkaptein Gabriel Christiansen, den første Overlods i det søndenfjeldske Norge, og som det synes en duelig, driftig og indflydelsesrig Mand, troede at finde sin Regning ved at lade opgrave igjen den Kanal, der var gjort farbar af Kong Haakon den gamle. Han fik i 1733, da Christian den sjette besøgte Byen, Prævilegium til at hæve en liden Afgift af ethvert

herigjennem passerende Fartøi og havde til Hensigt ved Kanalen at opreise et Monument, af hvilket den ene Side skulde forkynde Haakon den gamles og den anden Christian den sjettes Berømmelse. Gabriel Christiansen lod ogsaa gjøre en anseelig Bro over Kanalen fra Stensarmen over til Nøterø. Han døde, inden han havde faaet sit Kanalanlæg bragt til Fuldkommenhed, som han havde ønsket det, skjønt det allerede i den Stand, han efterlod det, gjorde megen Nytte. Mod Slutningen af Aarhundredet lykkedes det Byfoged Wulfsberg at faa samlet et Selskab, der for 1300 Rdl. indkjøbte denne Kanal, som paa den Maade ophørte at være Enkeltmands Eiendom. Ved Opmudringerne paa Christiansens Tid fandtes der i samme et nedsænket Skib, som laa tvertover Renden, og man maa derfor formode, at Farvandet i sin Tid er med Forsæt gjort ufremkommeligt.

Handelsmændenes Antal var gjennem den største Del af Aarhundredet overmaade ringe. Anders Madsen havde i sin Tid saa omtrent monopoliseret den hele Handel, og i den følgende Tid tilhørte de fleste Kjøbmænd Sidelinier af hans Familier. En Brodersøn af Anders Madsen, Anders Gregersen, var nemlig, ligeledes fra Haderslev, kommet op til det Sted, hvor Onkelen havde gjort sin Lykke, og fra denne Anders Gregersen nedstammede nu paa Fædrene- eller Mødrenesiden de fleste af de følgende Generationers Borgerfamilier, Grønhoff, Gerner, Stoltenberg, Bull og Lerche. Fornemmelig vandt ved Midten af forrige Aarhundrede Vincent Stoltenberg Overtaget over de øvrige; "han op-

flugte (siger Byfoged O. G. Meyer) alle de smaa, men efter hans Tid høkrede her, hvo bedst kunde."

En gunstig Periode for Tønsbergs, som for Norges Handel i det Hele blev den lange nordamerikanske Krig. Den "fordoblede Tønsbergs Velstand." Fragthandelen og Skibsbyggeriet berigede Folk, som gik varsomt frem og maalte deres Skridt efter egen Styrke." Der mærkedes en almindelig Opkomst. De mange gamle og brøstfældige Huse gave Plads for nye eller bleve dog istandsatte og forbedrede. Gaderne bleve rummeligere og mindre krogede. I Mands Minde vare de ei blevne brolagte, uden stykkevis, men nu droges ogsaa Omsorg herfor. Det søndre Torv kom i en ordentlig Stand, og Adkomsten til Byen tillands lettedes og forskjønnedes. Stiftamtmand Levetzau*), der overhoved var en meget driftig Embedsmand, fik indført en bedre Bestyrelse af Kjøbstadsjorderne og lod Bymarkens Løkker forpagte bort til de Høistbydende, saa at de herefter bragte Byen en langt større Indtægt end før.

1778 havde Tønsberg faaet en Byfoged, der har et bekjendt Navn i en vid Kreds. Det var Ove Gjerløv Meyer, Stifteren af

*) Indtil 1815 vare samtlige Kjøbstæder i Stiftet henlagte ikke under de omliggende Distrikters Amtmænd, men direkte under Stiftamtmanden. O. G. Meyer kalder Levetzau: "denne Mand, som Norges offentlige Indretninger altid skulle ære, saalænge de ikke falde tilbage under Eventyrets og Dorskhedens Mishandling." Se forøvrigt om Levetzau, der har været høist forskjellig bedømt og mod sit Ønske fjernedes fra Norge 1784, "Morgenbl." for August 1869. (Bidrag til Chr.a Bys Historie).

det norske Selskab i Kjøbenhavn, og en af de ivrigste og varmeste norske Fædrelandsvenner paa den Tid. Allerede i 1771 havde Meyer benyttet sig af den nys tilstaaede Trykkefrihed til at fremsætte et Forslag om Oprettelsen af et Universitet. Efter at være kommen som Embedsmand til Tønsberg, blev det Maalet for hans Bestræbelser at faa Universitetet antagt i denne By. I den Anledning forfattede han en interessant Skildring af Stadens Forfatning, som var bestemt til at overrækkes Kronprins Fredrik (den sjette), da han besøgte Norge i 1788 og paa denne Reise ogsaa kom til Tønsberg. Om det skede, vides ikke, men man ser af Meyers Skrift, at det maa være lykkedes ham at meddele sin varme Begeistring for Universitetssagen til flere i sin By og Omegn. Hans Stil er visselig hans Samtids svulstige, men hvad han skriver, aander dog Alvor, og idet der tilbydes Opofrelser, vidner det om, hvor inderligt og dybt det Savn var, som Nationen dengang søgte at faa afhjulpet ved et eget Universitets Stiftelse, der kunde skjænke Landet Videnskabelighedens og den høiere Dannelses Velsignelser. Der gives i vor Tid dem, som vilde have godt af at erindres om Stemningerne fra de Dage.

"Tønsberg, (skriver Meyer) kan blive noget, et amoent Sted blandt Norges Kjøbsteder, oplivende Arbeideren og den stille Flid, — og for Eder, o tør jeg nævne Eder I Himmelens Døtre, som Stifmoderen under Thronens Solskin og Landets Sommer indhyller i Regnkapper, for at Norges Folk ikke skal kjende og elske Eders Yndigheder? Jo,

jeg tør nævne Eder, og ved Eder, hvor vilde Tønsberg forskjønnes? — — O Fredrik, Landet bad, det bedende Folks Stemme er Himmelens Stemme Naar dit store: Bliv! udfarer — thi det kan ikke blive borte — læg Tønsberg til. Tønsbergs Kirker tilbyde villig sine 90 Gaarde og Gaardeparter, og Tønsberg tilbyder Tomter til Gaarde og Hauger for 50 Professorer for intet. Skal der bygges af Træ, hver Grevskabets Mand, hver Øst- og Vestfolds Mand giver Bord og Tømmer. Tønsberg har Teglverk og Sand og Ler til Sten, som staar. Men Deres kgl. Høihed vil let finde Udveie til alt, hvad der behøves for at gjøre deres Folk lykkeligt. O Alma Hafniensis! Du forøger dine Profesorers Antal paa Statens Bekostning, Du vil opføre nye Bygninger, Du forsmaar vore Grammers og Bartholiners, vore Borchers, Horrebowers og Wormers Verksteder. Held Dig til at frembringe, hvad disse ikke gav os! Du forøger Arbeidernes Antal, fordobler Daglønnen og moderniserer Dig selv! Skulde Videnskaberne ikke ogsaa kunne trives i Norge! O Fredrik! Sig Deres Fader, at det er Tid, at Videnskabernes Sol opgaar i det kolde, mørke Norge. Lad sammenkaldes Landets Mænd af enhver Stad, og deres Raad turde vise Udveie til at opføre den Bygning, som skal give Lys, at Folket om Nord ikke længere skal se ved Afstands urette Straaler.

De Danmark Frihed gav, giv Norge Videnskaber,
Forædled' begge Folk skal hædre Dem som Skaber."

Ogsaa i en senere Tid, dengang da Oprettelsen af et Universitet ikke mere kunde af-

vises, som Tønsberg — ved Siden af flere andre norske Byer — paa Forslag til at blive Universitetsstad.

Tønsbergs Folkemængde var ved Udgangen af 1870 steget til et Antal af 5084. Staden har i den senere Tid været i meget stærk Opkomst. Dens Folkemængde var i Tiaaret fra 1855—1865 enddog tiltaget med hele 58 pCt., altsaa forøget med mere end det Halve, og Forøgelsen af Formue og aarlig Indtægt havde holdt godt Skridt med det voxende Indbyggerantal; Formuen var nemlig i det nævnte Tiaar stegen med 37, Indtægten med 43 pCt.

Denne store og lykkelige Opblomstring skyldes fornemmelig den tiltagende Skibsfart, der ved Fragter har givet stor Afkastning, og den indbringende Sælfangst paa Ishavet. For Femaaret 1866—70 har Sælfangsten givet en samlet Bruttofortieneste af 573,173 Spd. og en Nettofortjeneste af 342,413 Spd. I 1870 udsendtes ti Skibe til Ishavet, der tilsammen havde en Drægtighed af 1072 Kommercelæster. Udrustnings- og Vedligeholdelsesomkostningerne, der almindeligvis anslaaes til 48 Spd. pr. Kommercelæst, udgjorde efter denne Beregning 51,456 Spd. Der fangedes 18,383 unge Sælhunde (til en Middelpris af to Spd. for Stykket) og 21,080 gamle Sælhunde (Middelpris 4½ Spd.) Bruttoudbyttet for dette ene Aar blev 131,626 Spd., Nettoudbyttet 806,170 Spd. Denne betydelige Fortjeneste kommer vel nærmest Rederierne og Skibenes Mandskaber (thi de sidste nyde sin Andel af Fangsten) tilgode, men indirekte fordeler den sig selvfølgeligen i en større Kreds af Næringsdrivende. Forøvrigt er det jevnlig

Tilfælde, at der fra Tønsberg udexpederes flere Fartøier, bestemte til Ishavsfangst, end de, hvis Rederier høre hjemme i selve Staden, hvilket naturligvis ogsaa medfører Fordele for denne. Den bekjendte Svend Foyn, hvis Navn paa saa mange Maader er knyttet til Tønsbergs nyeste Historie, har derhos forsøgt at aabne en ny og lignende Næringsvei for sin Hjemstad. Det er Hvalfangsten ved Finmarken. Dette Foretagende har kostet Foyn meget store Udlæg, og om han hidtil har havt virkelig Fordel deraf, er uvist, men det tør maaske haabes, at ogsaa disse ihærdige Bestræbelser ville lykkes.

Om Tønsbergs gode økonomiske Vilkaar tør ogsaa de Pengeinstituter, hvoraf Byen er i Besiddelse, afgive Vidnesbyrd. Den har en Sparebank, hvis 2605 Indskydere ved Udgangen af forrige Aar tilsammen eiede en Indskudskapital af 695,885 Spd., hvortil kom Bankens egen Formue, der var stegen til 54,398 Spd., dens Gaards Værdi uberegnet, og det uagtet Bestyrelsen med megen Liberalitet har bevilget Penge til Fremme af nyttige Indretninger i Kommunen. Ifjor er der ved Siden af Sparebanken ogsaa stiftet en Privatbank, grundet paa 1000 Aktier a 100 Spd., hvoraf 10 pCt. ere indbetalte. I Løbet af et halvt Aar udgjorde Privatbankens Omsætning allerede over 800,000 Spd., og den havde ved Udgangen af forrige Aar over 58,000 Spd. under sin Bestyrelse. Byen har to Skibsassuranceforeninger. Den første, den saakaldte vestfoldske, havde ved Udgangen af 1870 overtaget en beholden Assuransesum af 2,179,534 Spd. paa 549 Risikoer, en anden Forening

(oprettet i 1867), ved samme Tid overtaget en samlet Assuransesum af 956,622 Spd. (⅞ af den hele Værdi) paa 206 Risikoer. Søforsikringsselskabet (stiftet 1867) havde samtidig overtaget 10,990 Forsikringer for tilsammen 10,360,372 Spd.

Skatteyedernes Antal udgjorde i 1870 945. Samme Aar udgjorde Bykassens paaregnede Udgifter 12,588 Spd, Fattigkassens 6146; Byens Gjeld udgjorde 41,727 Spd.

Byens Borgerskole havde ved Udgangen af forrige Aar et Discipelantal af 179, og Lærerne vare 8, hvoraf 5 akademisk dannede. Skolen omdannes nu i Lighed med de ved Loven af 1869 fremkaldte offentlige Middelskoler. Almueskolen har 520 Elever.

Tønsbergs to gamle Kirker fra den katholske Tid, Laurentii og Mariæ Kirker, ere begge forsvundne i dette Aarhundrede. Den førstnævnte nedreves formedelst Brøstfældighed, og blev ikke erstattet ved nogen ny, da Byen havde nok med en eneste Kirke. Mariekirken blev dog efterhanden forliden til den samlede Menighed og der opstod da Spørgsmaal, om den skulde udvides ved Tilbygning eller nedrives. Man havde oprindelig mest Lyst til det første, og Arkitekt Schirmer udarbeidede i 1850 en Plan til en Restauration og Forstørrelse af den ærværdige Bygning, beregnet til en Udgift af 11,000 Spd. Men Stemningen begyndte efterhaanden at gaa i en anden Retning. Ved Restaurationen vilde nemlig Koret komme til at støde umiddelbar op til en meget befærdet Gade og i ethvert Fald vilde Kirkens Udseende komme til at gjøre et knebent og snevert Indtryk. Det beslutte-

des derfor i 1854 efter Samraad med Statskonduktør Grosch, at en helt ny Kirke skulde opføres, og det paa den gamle Laurentiikirkes Tomt. Af den Kirke har Svend Foyn indlagt sig store Fortjenester, idet han først ved at skjænke 4000 Spd. udvirkede, at Byggeplanen indrettedes saaledes, at man undgik Pulpiturer, og dernæst prydede Kirken med en Døbefont, hugget i Marmor og en kolossal Kristusgruppe af Gibs.

